

ЕВОЛЮЦІЯ СУТНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВ

EVOLUTION OF THE NATURE AND ENTERPRISES FINANCIAL RESULTS FEATURES FORMATION

Оксенюк Т.М.

молодший науковий співробітник,
Хмельницький національний університет

У статті проаналізовано погляди науковців античності, класичного та неокласичного періоду економіки на суть і формування фінансових результатів виробничих систем. Визначено основні наукові досягнення науковців різних періодів у розвитку економічної теорії в частині формування та покращення фінансових результатів господарської діяльності.

Ключові слова: фінансові результати, прибуток, еволюція, формування.

В статье проанализированы взгляды ученых античности, классического и неоклассического периода экономики на сущность и формирование финансовых результатов производственных систем. Определены основные научные достижения ученых разных периодов в развитии экономической теории в части формирования и улучшения финансовых результатов хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: финансовые результаты, прибыль, эволюция, формирование.

In this article analysed the views of scholars of antiquity, classical and neoclassical period of economy on the nature and formation of financial results of manufacturing systems. Determined the main scientific achievements of scientists from different periods in the economic theory development in part of the business financial results development and improvement.

Keywords: financial results, profit, evolution, formation.

Постановка проблеми. Основним підсумковим показником результативності господарської діяльності є фінансовий результат, значення якого в умовах складної економічної ситуації в країні, обмеженості банківського кредитування суб'єктів господарської діяльності, низького рівня конкурентоздатності та інноваційного розвитку промислових підприємств важко переоцінити. Саме тому вивчення різноманітних концепцій трактування сутності, процесу формування та розрахунку фінансового результату в їх еволюційному розвитку представляють собою суттєву наукову цінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюція сутності і формування фінансових результатів виробничих систем розглядалася багатьма науковцями і, в міру своєї виключної важливості як для діяльності кожного підприємства, так і для розвитку економіки кожної країни і загалом для розвитку світової економіки, продовжує вивчатися і по сьогодні. Однак, сучасні автори розпочинають розглядати еволюцію сутності категорії фінансового результату лише з того періоду економічної історії людства, коли почали з'являтися наукові школи, що займалися трактуванням сутності прибутку. Так, О. Бабіцька [1], І. Багнюк [2], В. Бархатов [3], О. Висока [4],

Х. Дежухарова [5], І. Кривошея-Гулько [6] взагалі не досліджують погляди на формування прибутку виробничих систем, які склалися ще до виникнення меркантилізму як наукової течії.

Так, звісно, первинні уявлення про фінансові результати діяльності і прибуток, як їх виразник, не були досконалими з сучасного погляду, але вони і не могли такими бути. Кожен науковий підхід і кожне наукове твердження, які дійшли до нас від найдавніших науковців, мають виняткову цінність, адже вони певною мірою є виразниками світогляду певного періоду. Саме на основі цих перших уявлень і формувалося та вдосконалювалося те економічне знання про сутність і формування прибутку, яке ми вважаємо вірним сьогодні.

З цієї позиції більш вірним видається підхід Ю. Греченко [7, с. 58], який відзначає, що перші спроби визначити сутність прибутку можна знайти вже у Платона й Аристотеля. Однак, автор не заглиблюється у вивчення поглядів означених мислителів.

Варто відзначити і дослідження С. Кучер [8], автор розглядає еволюцію підходів до трактування суті і формування прибутку, починаючи з появи перших найдавніших спроб його пояснення.

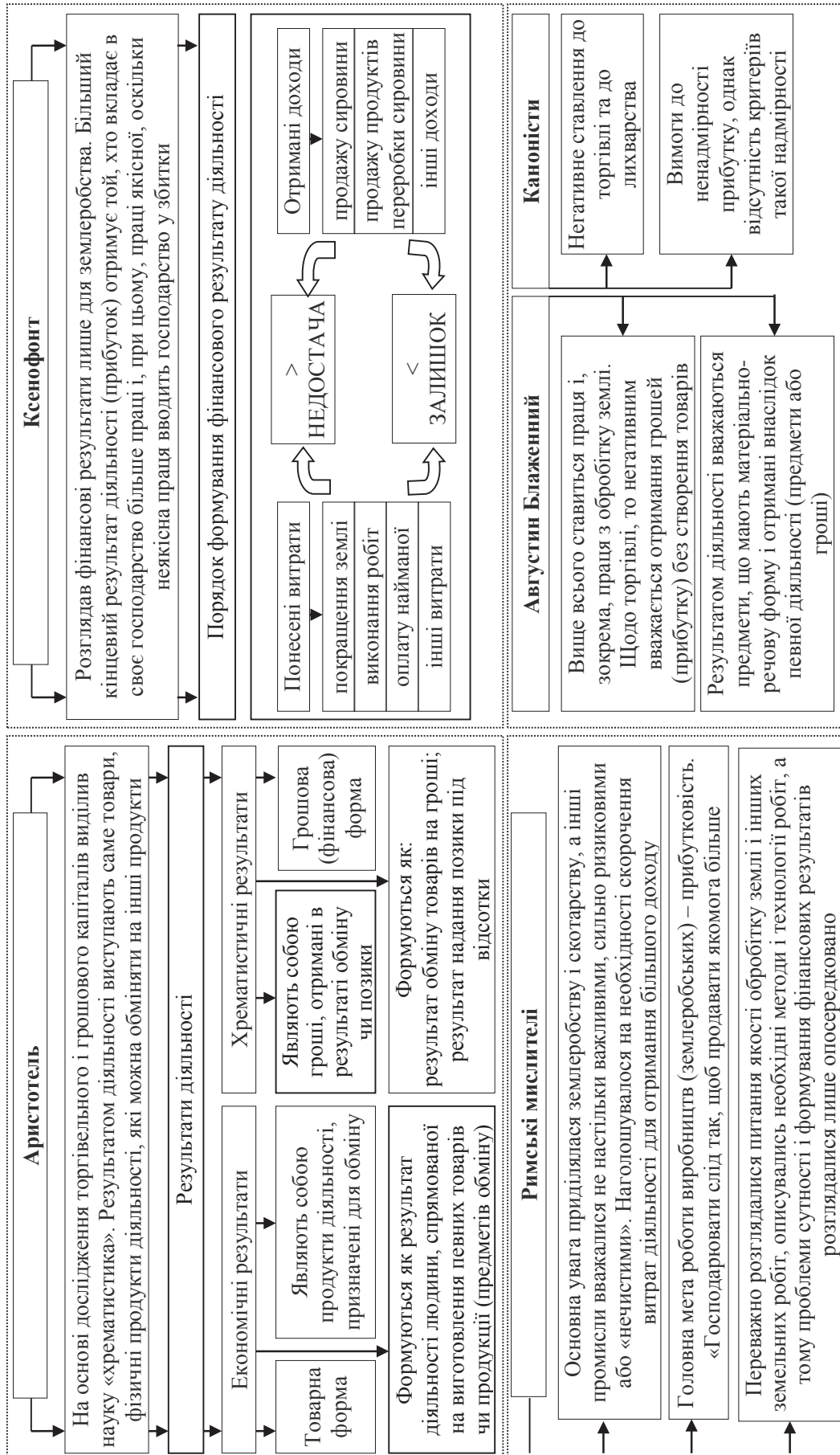

Рис. 1. Погляди стародавніх мислителів на суть і формування фінансового результату діяльності

Джерело: побудовано автором на основі [9, 10, 11]

Невирішені частини проблеми. Позиція сучасних дослідників сутності і формування фінансового результату діяльності є, в основному, схожою. Однак, на нашу думку, вона не є зовсім вірною, оскільки перші наукові економічні школи своїми підходами до пояснення суті прибутку багато в чому опиралися на досвід попередніх поколінь, набутий ними в процесі свого розвитку. Саме тому вважаємо за потрібне досліджувати еволюцію розуміння сутності результату діяльності загалом і фінансового результату діяльності зокрема від моменту появи виробничої діяльності взагалі.

Метою дослідження є аналіз підходів до пояснення суті і формування фінансового результату діяльності виробничих систем у працях науковців від античності до неокласичного періоду економічної історії.

Основні результати дослідження. Серед найвідоміших стародавніх науковців, які заклали підвалини сучасної економічної науки, можемо назвати давньогрецьких мислителів Аристотеля і Ксенофонта, давньоримських мислителів Катона, Варрона, Колумеллу, Плінія, а також наукових діячів Середньовіччя і, зокрема, Августина Блаженного, як яскравого їх представника. Сутність поглядів означених мислителів представимо на рис. 1.

Підсумовуючи розглянуті погляди, бачимо, що необхідність максимізації прибутку (кінцевого результату діяльності) господарських одиниць

визнавалася ще задовго до появи економічної науки як такої. Крім того, впродовж доби еллінізму та Середньовіччя закріпилося розуміння того, що діяльність повинна приносити прибуток (певний позитивний результат), нехай навіть ця діяльність полягає лише у позиції коштів.

В міру того, як руйнувався базис Середньовіччя – феодальний спосіб виробництва, руйнувалась і його ідеологічна надбудова. Поява капіталів і відповідного їм способу виробництва сприяли і появі нової ідеології – новому і за змістом і за формою мисленню [11, с. 47].

Період XVII–XVIII ст. характеризувався бурхливим розвитком торгівлі і зокрема міжнародної торгівлі, що стимулювало науковців до дослідження проблем грошової одиниці, національного багатства. Головною ж особливістю поглядів тогочасних науковців – пізніше названих меркантилістами – став макроекономічний підхід, тобто розгляд досліджуваних процесів і явищ переважно на рівні конкретної країни чи кількох країн.

Меркантилісти метою будь-якої діяльності вважали багатство, тобто те, що може бути реалізоване в грошах. А безпосереднім джерелом багатства – з їх точки зору – був оборот, тобто сфера, де продукти перетворюються в гроші.

Отже, ця наукова школа звертала увагу на формування фінансових результатів діяльності і при цьому відзначала, що результати (прибуток) формуються в процесі обміну виготовленого товару на гроші. Дійсно, лише після реалізації

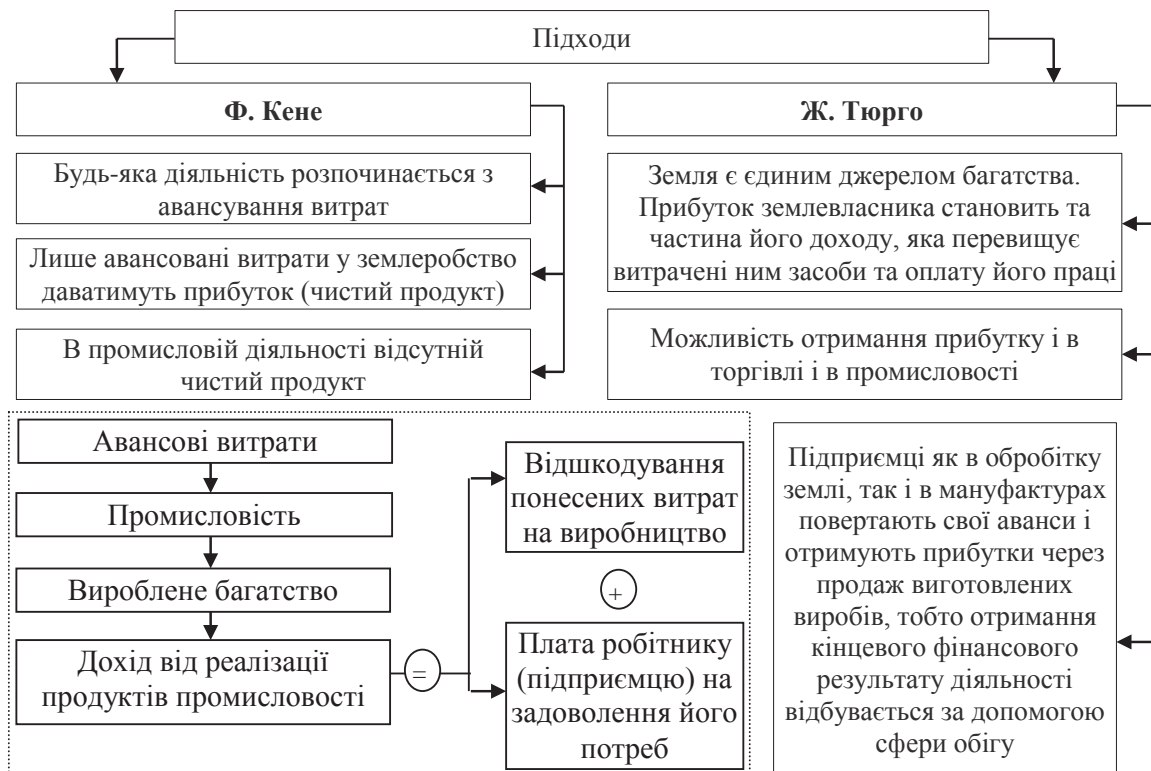

Рис. 2. Погляди основних представників фізіократичної школи на формування фінансових результатів

Джерело: розроблено автором на основі [12; 13]

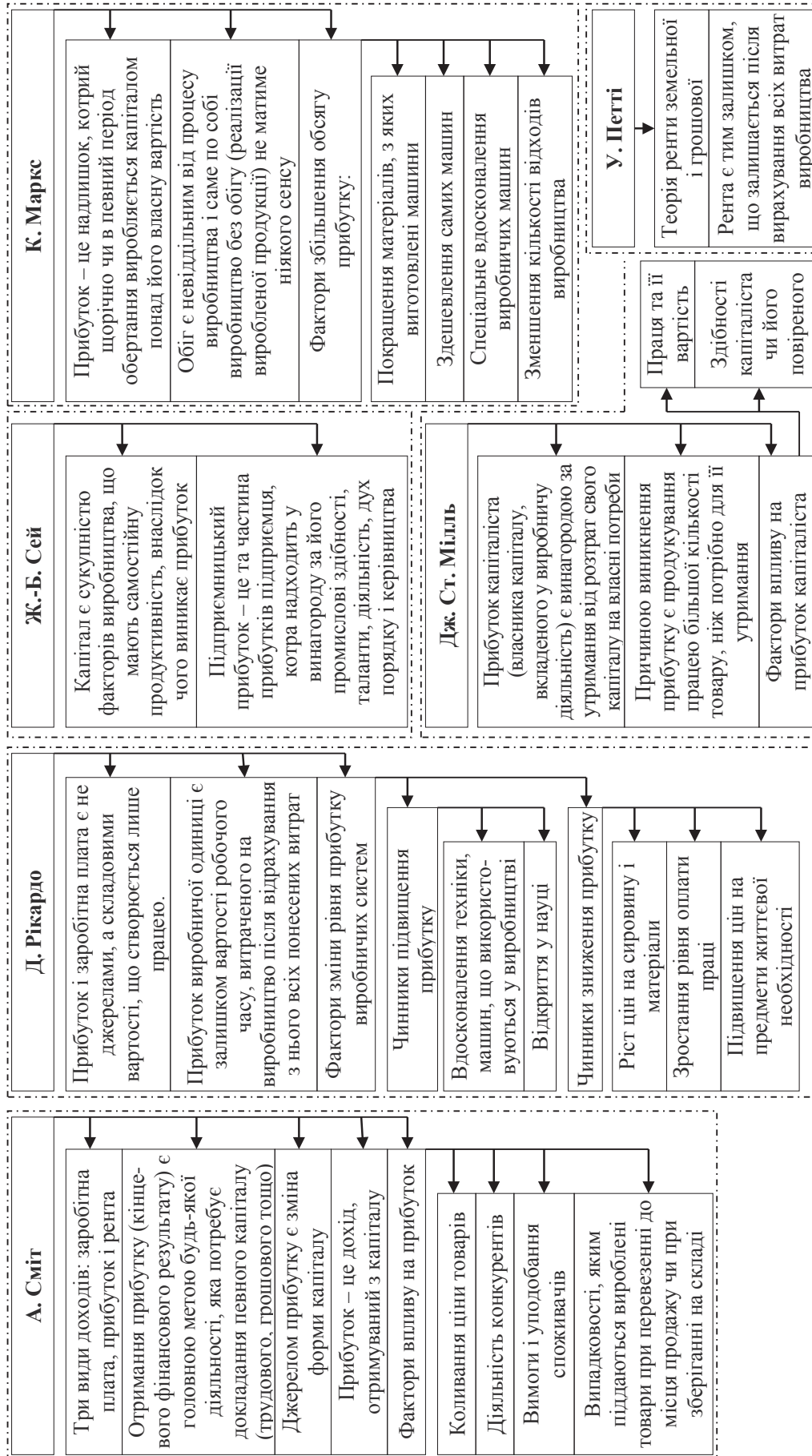

Рис. 3. Погляди класиків економічної думки на суть і формування прибутку виробничих систем

Джерело: побудовано автором на основі [11, 14, 15, 16, 17, 18]

продуктів діяльності можна говорити про фінансовий результат, який був від неї отриманий.

З проникненням торгового капіталу у сферу виробництва стали змінюватися і погляди ідеологів буржуазії. Виникла наукова школа фізіократів, в межах якої джерелом багатства вважалося агровиробництво, де багатство виглядало як дар природи і виникало природним шляхом. Погляди основних представників фізіократів розглянемо на рис. 2.

У класичній школі економіки поняття прибутку розглядалось як особлива категорія фінансових результатів. При цьому дослідження прибутку виробничих систем стали розвиватися в двох напрямках: дослідження бухгалтерського прибутку або власне фінансового результату та дослідження суті та джерел формування економічного прибутку.

Англійські економісти У. Петті, А. Сміт і Д. Рікардо досліджували прибуток у тісному зв'язку з факторами зростання суспільного багатства, процесом накопичення капіталу, побачивши джерело прибутку не в обороті, а у виробництві. При цьому, особлива увага вказаних науковців зверталася на визначення факторів підвищення прибутковості діяльності виробничих систем (рис. 3).

Таким чином, класики економічної думки заклали базис кількох окремих теорій прибутку, які отримали розвиток у працях наступних поколінь економістів – компенсаційної, трудової, факторної тощо.

Ще одним важливим досягненням економістів класичного періоду стало дослідження факторів підвищення прибутковості промислового виробництва. Загальним підсумком праць економістів класичного періоду стало виділення ключових груп факторів підвищення прибутковості. Іншими словами, економісти класичного періоду розробили факторну модель формування прибутку підприємства: вони довели, що прибуток є результатом функціонування факторів виробництва.

Подальший розвиток економічної теорії в контексті суті і формування прибутку підприємства відбувався переважно в напрямі поглибленого дослідження саме економічного прибутку.

Так, Є. Бем-Баверк у праці «Капітал і прибуток» [19] відзначає, що прибуток підприємства складається з двох елементів: первинного проценту на капітал та підприємницького прибутку.

Зазначаючи, що категорія підприємницького прибутку є надто складною для розгляду, автор обмежується дослідженням лише проценту на капітал. Розглянемо процес формування фінансового результату діяльності підприємства за Є. Бем-Баверком на рис. 4.

Тобто, первинний відсоток на капітал Є. Бем-Баверк пояснює як надлишок цінності створених у виробництві продуктів над сукупністю благ, витрачених на їх виробництво. Так, за його словами: «сукупність створених за допомогою капіталу продуктів має більшу цінність, ніж сукупність благ, витрачених на їх виробництво [19, с. 26].

Позиковий або договірний відсоток, за Є. Бем-Баверком, це винагорода власнику капіталу, який здає його в оренду. Тобто, цей відсоток, на думку автора, не має відношення до власне прибутку підприємства.

Неокласичний період економічної думки характеризувався виникненням двох економічних шкіл, які займалися дослідженням суті і формування прибутку виробничих систем – американської та німецької. Погляди основних представників вказаних економічних шкіл представимо на рис. 5.

Фактично неокласичний період економічної думки в контексті поглядів на суть і формування фінансових результатів діяльності виробничих систем знаменувався розвитком теорій попередніх науковців та зародженням ризикової теорії походження прибутку.

Таким чином, основний базис сучасного розуміння природи і формування фінансового результату діяльності підприємств закладався

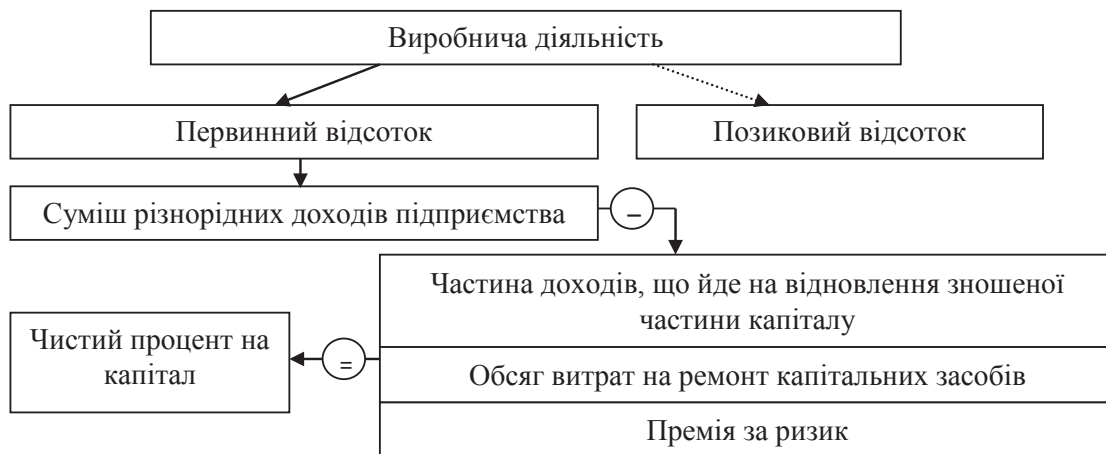

Рис. 4. Процес формування фінансового результату виробництва за Є. Бем-Баверком

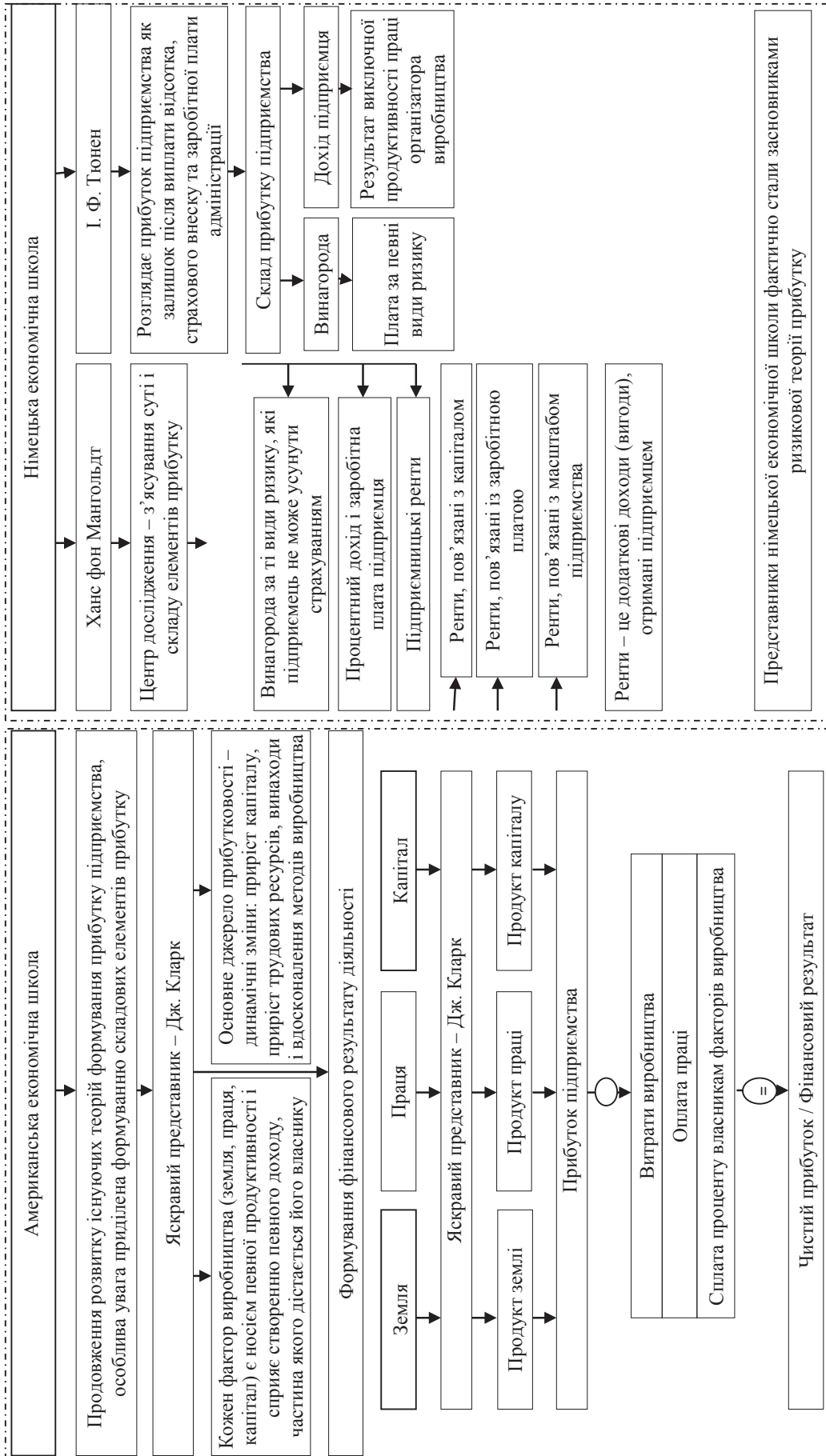

Рис. 5. Характеристика поглядів американської та німецької економічних шкіл неокласичного періоду на суть і формування фінансових результатів виробничих одиниць

Джерело: побудовано автором на основі [20, 21, 22]

впродовж століть, фактично від появи перших економічних відносин.

Висновки з проведеного дослідження. Фінансові результати є основним підсумковим показником результативності діяльності підприємств, а тому мають винятково важливе значення для їх подальшого розвитку. Саме тому вивчення різноманітних концепцій трактування сутності процесу формування та розрахунку фінансового результату в їх еволюційному розвитку є суттєвою науковою цінністю.

Еволюція сутності і формування фінансових результатів виробничих одиниць розглядалася

багатьма науковцями і продовжує вивчатися і по сьогодні.

Однак, позиція сучасних дослідників сутності і формування фінансового результату діяльності, на нашу думку, не є зовсім вірною, оскільки ними не приділяється належна увага вивченню еволюційного розвитку поняття фінансового результату та його формування. Саме тому вважаємо за потрібне досліджувати еволюцію розуміння сутності результату діяльності загалом і фінансового результату діяльності зокрема від моменту появи виробничої діяльності взагалі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабіцька О.О. Економічний зміст фінансових результатів сільськогосподарських підприємств / О.О. Бабіцька // Вісник СНАУ. – 2010. – Випуск 5/1. – С. 120–123.
2. Багнюк І.С. Економічна суть та значення прибутку в сучасних умовах і його оподаткування / І.С. Багнюк // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2007. – № 4, Т. 1. – С. 28–42.
3. Бархатов В.И. Исследование природы и эволюции прибыли: взгляд в ретроспективе / В.И. Бархатов, Ю.Ш. Капкаев // Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Экономика». – 2012. – № 9 (263). – С. 12–20.
4. Висока О.Є. Економічна сутність прибутку та концепції його формування / О.Є. Висока // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Випуск 17. – С. 37–44.
5. Дежухарова Х.Т. Економічна сутність категорії «прибуток» (критичний аналіз творів засновників економічної теорії) / Х.Т. Дежухарова // Сталий розвиток економіки. Науково-виробничий журнал. – 2011. – № 2. – С. 209–213.
6. Кривошея-Гулько І.О. Теоретико-методологічні аспекти дослідження сутності поняття прибутку / І.О. Кривошея-Гулько // Агроінком. – 2010. – № 10–12. – С. 85–94.
7. Греченко Ю.А. Основні теоретичні підходи до визначення поняття прибутку / Ю.А. Греченко // Економіка розвитку. – 2009. – № 4. – С. 58–60.
8. Кучер С.В. Еволюція поняття «прибуток» в загальній історії економічних учень / С.В. Кучер // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Технічні науки. – 2009. – № 4. – С. 18–20.
9. Аристотель. Политика; Афинская полития / Аристотель. – М.: Мысль, 1997. – 458 с.
10. Ксенофонт Афинский Домострой / Ксенофонт; Пер. и коммент. И. Соболевского. – Л.: ACADEMIA, 1935. – 417 с.
11. Розенберг Д.И. История политической экономии / Д.И. Розенберг. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1940. – 484 с.
12. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ; Перевод А.В. Горбунова, Ф.Р. Каплан, Л.А. Фейгиной. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 517 с.
13. Тюрго Ж. Размышления о создании и распределении богатств: Ценности и деньги / Ж. Тюрго; Пер. и доп. А.Н. Миклашевский. – Юрьев, 1905. – 80 с.
14. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962. – 654 с.
15. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Эксмо, 2008. – 950 с.
16. Сэй Ж.Б. Трактат политической экономии / Ж.Б. Сэй; пер. с фр. Е. Н. Каменецкой. Т. 2. – М.: Прогресс, 1984. – 240 с.
17. Милль Дж.Ст. Основания политической экономии с некоторыми применениями к общественной философии / Дж.Ст. Милль; пер. с англ. Изд. Е.И. Остроградской под ред. Приват-доцента О.И. Остроградского. – Киев-Харьков: Южно-Русское книгоиздательство Ф.А. Иогансона, 1896. – 884 с.
18. Маркс К. Капітал: Критика політекономії / К. Маркс [Переклад]; Під ред. і з передм. Ф. Енгельса. – К.: Політвидав України, 1982. – 932 с.
19. Бем-Баверк Е. Капітал і прибуток. Історія і критика теорій процента на капітал / Е. Бем-Баверк [Воспроизведено по изданию Бем-Баверк Е. Капітал і прибуток. Критика теорій процента на капітал. – СПб., 1909 г.]. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 516 с.
20. Кларк Дж.Б. Распределение богатства / Дж.Б. Кларк; пер. с англ.; Науч. ред. А.А. Белых, А.В. Полетаев. – М.: Экономика, 192. – 447 с.
21. Мангольдт Г. Учение о предпринимательской прибыли / Г. Мангольдт // Антология экономической мысли. – М.: ЭКОНОВ, 1993. – 260 с.
22. Тюнен И. Изолированное государство / И. Тюнен. – М.: Экономическая жизнь, 1926. – 319 с.